УЛОГА ФЛОРЕНС НАЈТИНГЕЈЛ У РАЗВОЈУ СЕСТРИНСТВА

Љиљана Кулић¹, Гордана Арсић-Комљеновић², Христо Анђелски³, Мирјана Шијан-Гобелјић⁴,
Марија Јовановић⁵

THE ROLE OF FLORENCE NIGHTINGALE IN THE DEVELOPMENT OF NURSING

Ljiljana Kulić, Gordana Arsić-Komljenović, Hristo Andelski, Mirjana Šijan-Gobeljić, Marija Jovanović

Сажетак

Нега болесника је била позната у најранијим етапама људског друштва, о чему сведоче сачувани цртежи на зидовима пећина, а помиње се и у најстаријим писаним историјским документима. Она се спроводила током целе историје људског друштва, а спроводи се и данас у савременом друштву. Током времена она је неминовно претрпела промене и развијала се. У почетку су негу обављале особе различитих звања, самоуко или су биле донекле оспособљене за тај посао, а здравствена нега је постојала само као пракса. Тек са појавом Флоренс Најтингејл почиње професионално сестринство. Флоренс Најтингејл (1820–1910) оснивач је професионалног сестринства. Флоренс Најтингејл је основала прву школу за медицинске сестре у Лондону 1860. године и написала прве уџбенике: Нега болесника, Нега детета (за мајке), Нега детета (за сестре), Хигијена рада и исхрана и увела их у наставу прве школе за медицинске сестре. Она је дала прву дефиницију неге и дефинисала прве дисциплине здравствене неге. Флоренс Најтингејл је установила прву сестринску заклетву и створила сопствени фонд за образовање и развој сестринства у свету. У част Флоренс Најтингејл, утемељивача професије медицинских сестара, одлучено је да се њен рођендан, 12. мај, обележава као међународни Дан медицинских сестара.

Summary

The patient health care was prominent even in the earliest stages of the development of human civilization, which can be testified by the sketches on the walls in caves and by its appearance in the ancient historical documents. It has been carried out since the earliest stages of human history until modern times. It has changed and developed by necessity throughout the time. In the beginning, the health care was performed by people of different occupations, who were either self-taught or skilled for it to a certain degree, and the health care existed only as a practical vocation. It was Florence Nightingale who began the professional development of nursing. Florence Nightingale (1820-1910) is considered to be a founder of professional nursing. She established the first nursing school in London in 1860 and wrote the first nursing coursebooks she implemented in the nursing school: Patient Health Care, Child Health Care (for mothers), Child Health Care (for nurses), Hygiene of Work and Diet. Moreover, she gave the first definition of health care and defined the primary disciplines of health care. Also, she established the first nursing oath and created her own fund for education and nursing development in the world. To honour Florence Nightingale, the founder of the nursing profession, it has been decided to declare her birthday, May 12, an International Nurses Day and the International Red Cross Committee instituted the Florence Nightingale

¹ Проф. др мед. Љиљана Кулић, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд.

² Проф. др мед. Гордана Арсић-Комљеновић, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд.

³ Проф. др мед. Христо Анђелски, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд.

⁴ Мирјана Шијан-Гобелјић, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд.

⁵ Марија Јовановић, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд.

Међународни Црвени крст је у част оснивача и утемељивача сестринске професије установио „Медаљу Флоренс Најтингејл“, која је највеће светско признање за рад на пољу сестринства. Савремено сестринство подразумева између осталог и адекватно образовање кадрова и на светском нивоу широко је заступљена хармонизација образовања, што је резултат добро постављених темеља за развој сестринства, а нема дилеме да је то дело Флоренс Најтингејл.

Кључне речи: сестринство, нега, дисциплина неге, образовање, професионализам.

Medal, which represents the greatest award and acknowledgement for work in the field of nursing. Contemporary nursing entails, among other issues, the adequate education of the working staff and there has been an education harmonization currently in progress at the worldwide level, which stems from the foundations of the nursing profession established by no other but Florence Nightingale by all means.

Key words: nursing, health care, health care disciplines, education, professionalism.

ОСНОВЕ ИСТОРИЈСКОГ РАЗВОЈА НЕГЕ

Нега болесника је била позната у најранијим етапама људског друштва, о чему сведоче сачувани цртежи на зидовима пећина, а помиње се и у најстаријим писаним историјским документима. Она се спроводила током целе историје људског друштва, а спроводи се и данас у савременом друштву. Током времена она је неминовно претрпела промене и развијала се. Почетна, прва фаза историјског развоја здравствене неге је трајала дуго и спроводила се у случају повреда које су настајале приликом борбе за опстанак, непогода, лова, у међусобним борбама и сукобима између племена, приликом савлађивања природних препрека, приликом обраде земље, у елементарним непогодама и слично. Овај период је трајао јако дуго и карактерише га то да је човек био упућен на самог себе и на своје најближе. У том периоду су се људи превасходно сами старали о себи – самопомоћ, а чланови породице су се старали једни о другима – узајамна помоћ. Нешто касније се то старање о болеснима, као последица друштвеног начина живота и потреба да се због опстанка држе заједно, преносило на чланове племена, па су се они међусобно помагали. Задржало се то

да су најближи чланови породице били више ангажовани око неге болесника од осталих чланова племена, а временом су се издвојили и више ангажовали они који су у пружању помоћи били вештији од других (исцелитељи, врачеве, магови и др). Ниво самопомоћи и узајамне помоћи је био сразмеран тадашњем знању и искуству и састојао се у елементарним поступцима неге. Пружали су помоћ једни другима у смислу неких примитивних магијских обреда, оперативних захвата, коришћени су мелеми, напици и слично. Помагали су оболелима тако што су их појили и хранили када они то нису били у стању да раде и водили рачуна о њиховом смештају и хигијени. Искуство које је стицано током времена прво се преносило само усменим путем, а касније са развојем друштва то се преносило путем писаних докумената који су описивали поступке при лечењу и нези болесника.

Друга фаза историјског развоја здравствене неге започиње у периоду хришћанства, када црква, односно калуђери и калуђерице, негују болеснике у манастирима, у болницама при манастирима, у њиховим кућама или у другим специјалним установама исте или сличне намене, као што су домови за сирочад, за старе, домови за душевно поремећене особе, за алкохоличаре итд.

Преломни догађај представља прелазак лечења и неге из манастира и болница при манастирима, које је било под контролом цркве, у грађанске институције, болнице, које су биле под контролом државне управе. У овом периоду кренуло је интензивније стварање кадрова за негу и прати га интензивнији пазвој сестринства у свету.

Неминовно долази до експанзије и крупних промена на светском нивоу и што се тиче неге и што се тиче сестринства. Негу су веома дуго обављале особе различитих звања, самоуко или су биле донекле оспособљене за тај посао. Поред тога нега је постојала само као пракса. Тек са појавом Флоренс Најтингејл почиње професионално сестринство. Све је израженија професионализација здравствене неге и појава све већег броја медицинских сестара и техничара са средњим, вишим и коначно високим образовањем.

УЛОГА ФЛОРЕНС НАЈТИНГЕЈЛ У ОБРАЗОВАЊУ МЕДИЦИНСКИХ СЕСТАРА

Флоренс Најтингејл (Florence Nightingale) рођена је 12. маја 1820. године у Фиренци, а умрла је 13. августа 1910. године у Лондону (слика 1). Била је ћерка веома богатог велепоседника Вилијама Најтингејла. Рођена је у имућној фамилији и повезана са стубовима британског друштва. Она је жена аристократског порекла која је мимо правила викторијанског друштва унела промене у болничко лечење и претворила болничарску професију у оно што је и данас. Та легендарна Енглескиња аристократског порекла из 19. века је жртвовала љубав, здравље и привилегије своје класе како би унапредила болничарску професију. Флоренс Најтингејл је желела да помогне болеснима упркос традицији и жељама својих родитеља, тако што ће учити за болничарку, што је посао који се сматрао нечасним за жену њеног порекла. Поред тога, била је приморана да бира између посла и љубави.

Слика 1: Флоренс Најтингејл

Одлучна у намери да побољша веома лоше болничке услове, прво као главна сестра у једној лондонској болници, а касније као војна болничарка за време Кримског рата, постала је национални херој због унапређења британске медицинске неге, а краљица Викторија ју је именовала Врховном медицинском сестром Британске војске.

Она је за време Кримског рата са 38 медицинских сестара отишла на Крим, где је организовала болнице и увела значајне реформе у санитетску службу и негу рањеника и болесника (слика 2).

Слика 2: Флоренс Најтингејл негује болеснике

У Турској се са другим сестрама бринула о рањеницима и то је била прва група жена које су као медицински радници отишле на фронт. За време Кримског рата организовала је болнице при британском експедиционом корпусу и знатно је реформисала санитарску службу и негу рањеника и болесника. Хигијенским мерама успела је да смањи непотребна умирања у болницама и захваљујући томе, смртност у британским пољским болницама смањена је са четрдесет на два одсто. Најтингејл је поредила податке о смрти војника и била статистичар без премца. Она је нарочито била иновативна у визуелном представљању података и направила је графикон који се сада зове „Најтингејлина ружа“ и потиче из њене монографије „Белешке о стварима које утичу на здравље, ефикасност и болничку администрацију британске армије“, објављене 1858. године. Исте године она је постала прва жена члан Статистичког друштва у Лондону (данашње Краљевско статистичко друштво). Дијаграм приказује узроке смрти војника за време Кримског рата, подељене у три категорије: „Болести које подлежу превентиви“ (инфективне болести као што су колера и дизентерија, обојено у плаво), „Ране“ (обојено у црвено) и „Сви други узроци“ (обојено у црно). Њена основна порука је да је чак и у периоду тешких борби, као што је било у новембру 1854. године, далеко више војника умрло од инфекције него од последица рањавања, што се може видети већ на први поглед. Она је послала мапу у Ратну канцеларију, што је свакако допринело побољшању услова у војним болницама. Најтингејлина карта је леп и убедљив позив у акцију. Флоренс Најтингејл се такође надала да ће њени графикони оживети њене публикације.

Када се 1856. године вратила у Енглеску, већ је била национална хероина. Отворила је прву службу за медицинске сестре. Флоренс Најтингејл (Florence Nightingale, 1820–1910) оснивач је професионалног сестринства и професионално образовање медицинских сестара почиње од 1860.

године, када је отворила школу за сестре у Лондону. Школовањем првих сестара у њеној школи дошло је до појаве професионализације медицинских сестара и створена је званично нова професија, ново занимање – медицинска сестра. Њене ученице су касније отварале школе таквог типа у многим земљама. Флоренс Најтингејл је оснивањем прве школе за медицинске сестре у Лондону 1860. године започела велики посао, јер у то време није било уџбеника у области сестринства. Она је написала прве уџбенике: „Нега болесника“, „Нега детета (за мајке)“, „Нега детета (за сестре)“, „Хигијена рада и исхрана“ и увела их у наставу прве школе за медицинске сестре. Најзначајније дело „Белешке о сестринству“ намењује медицинским сестрама и свим женама. До краја свог живота залагала се за напредак струке медицинских сестара и права жена.

Флоренс Најтингејл је у својим уџбеницима дала прву дефиницију неге, по којој нега значи нешто више од давања лекова и стављања облога; нега је и обезбеђење свежег ваздуха, топлоте, чистоће, мира, правилне исхране, итд. Она је дефинисала и прве дисциплине здравствене неге: нега болесника и нега детета. Наше прве образоване сестре су завршиле Школу за нудиље, у којима је био заступљен план и програм по угледу на енглеску школу. Сестринска пракса се развијала дуго и мењала кроз време захваљујући стеченом знању, вештинама и искуству, а томе је допринео пре свега развој модерних технологија и нова научна сазнања. У развијеном сестринству света постоје на стотине дисциплина здравствене неге и сестринства, али се оне у свакој земљи, па и код нас, морају постепено уводити. Да би дошло до увођења нових дисциплина, морају да се стварају услови за њих и то пре свега кадровски. Дисциплине здравствене неге морају програмски да буду постављене, да се стално развијају и усавршавају, требало би да се врши непрекидна едукација медицинских сестара, да се спроводи стална размена знања и искустава

и да се континуирано ради на повезивању теорије и праксе. Нега се мења кроз време захваљујући све већем знању, вештинама и искуству сестара (слика 3).

Слика 3: Споменик Флоренс Најтингејл у Лондону.

ПРОФЕСИОНАЛИЗАЦИЈА ЗДРАВСТВЕНЕ НЕГЕ

Сестринство као област рада медицинских сестара је професија која захтева знање, вештину, личне квалитете онога ко обавља професионални рад, могућност сагледавања и разрешавања практичних проблема, коришћење у раду научно засноване и дефинисане методологије, пре свега процеса здравствене неге у раду, употребу савремених достигнућа и етичко понашање. Сестринство има систем својих научних дисциплина, међу којима је здравствена нега базична, а главни носилац посла у области здравствене неге је медицинска сестра. Медицинске сестре–техничари део својих професионалних дужности и интервенција обављају у сарадњи са лекарима и под њиховом стручном одлуком, али имају самосталност у нези коју планирају, спроводе, контролишу и завршавају.

Савремено сестринство се заснива на историјски одабраним и провереним вредностима сестринске праксе, истраживачком

раду у сестринству, бројним теоријама сестринства, најбољим искуствима у самосталном раду медицинских сестара и медицине, због повезаности и интерактивном односу између медицинске и сестринске праксе. Као и у случају рада других категорија запослених, тако и раду медицинских сестара постоје одређена права, обавезе и одговорности. Ова област је адекватно регулисана одговарајућим законима, подзаконским актима и другим прописима. Флоренс Најтингејл, поред тога што је написала прве уџбенике, установила је сестринску заклетву и створила сопствени фонд за образовање и развој сестринства у свету. Текст сестринске заклетве је њено дело:

„Свечано се обавезујем пред Богом и у присуству овог скупа, да ћу провести цео свој живот у моралној чистоти и да ћу се одано бавити својом професијом. Ја ћу се уздржавати од било каквог неконтролисаног поступка са болесником и нећу свесно применити лек који би га могао оштетити. Све што је у мојој моћи учинићу да побољшам ниво своје професије и држаћу у тајности све личне информације које дознајем приликом обављања мога позива. Са пуном лојалношћу, до краја ћу помагати лекару у његовом послу око болесног човека.“

Здравствена нега има етичка начела која је утемељила Флоренс Најтингејл у својим првим стручним рукописима и њих се треба држати. Као и у свакој другој области када је у жижи етика и етичност поступака, не постоје равни резони и јасна разграничења. Проблем етичности је озбиљан проблем у свим сферама живота, али у области здравствених делатности он због суштине делатности поприма још већи значај. Наведена начела регулишу и утичу на професионално понашање и деловање медицинских сестара/техничара, њихов однос према корисницима (пре свега болесницима, а затим њиховој породици, рођацима, пријатељима, старатељима, овлашћеним правним заступницима и др), однос према непосредним сарадницима у раду (докторима, терапеутима, психолозима,

техничком и другом особљу ангажованом око болесника), као и међусобни однос између самих медицинских сестара/техничара. Етичност добија посебан значај у осетљивим популацијама, као што су то између осталог деца, старе особе, труднице, породиље, инвалиди, психијатријски болесници и др. Самим тим проблем етичности треба узимати озбиљно и пажљиво рашчлањивати шта је и у ком моменту етично.

Поштовањем етичких начела и принципа, кроз процес учења, професионалног васпитања и искуства и кроз свакодневни рад, формира се форма понашања и лик медицинске сестре. Професионални и морални критеријуми постављени су веома високо, али су достижни. Те зацртане опште вредности професионалног понашања су циљ коме свака медицинска сестра треба да тежи, трудећи се да достигне максимум својих могућности. Да би могла да испуни све захтеве своје професије, медицинска сестра мора да има континуирано стручно усавршавање и да јој буде омогућена наградња стручног знања и вештина.

У част Флоренс Најтингејл, утемељивача професије медицинских сестара, одлучено је да се њен рођендан, 12. мај, обележава као међународни *Дан медицинских сестара*.

Међународни Црвени крст је у част оснивача и утемељивача сестринске професије установио „Медаљу Флоренс Најтингејл“. Ова медаља, која носи њено име, највеће је светско признање за рад на пољу сестринства. Она се додељује сваке друге године, на предлог Црвеног крста држава чланица.

ЗАКЉУЧАК

Флоренс Најтингејл (1820–1910) оснивач је професионалног сестринства. Она је основала прву школу за медицинске сестре у Лондону 1860. године и написала прве уџбенике, дала прву дефиницију неге и дефинисала прве дисциплине здравствене неге. Флоренс Најтингејл је установила прву сестринску заклетву и створила сопствени фонд за образовање и развој сестринства у свету. Савремено сестринство подразумева између осталог и адекватно образовање кадрова и на светском нивоу широко је заступљена хармонизација образовања, што је резултат добро постављених темеља за развој сестринства, а нема дилеме да је то дело Флоренс Најтингејл. Данас медицинске сестре могу да се образују на основним академским студијама, да потом усмере своје образовање у том правцу, стичу звање доктора наука на академским студијама, баве се истраживањима и едукацијом или да се образују на основним струковним студијама, специјализирају и професионално се усавршавају у струци. Хармонизација није завршена и у току су велике промене у образовању и пракси медицинских сестара у свету и ширење поља њиховог професионалног рада које се односи на едукацију.

ЛИТЕРАТУРА

1. Alexander MF. *University nursing education 02*, Prague, 1998.
2. Хендерсон В, *Основни принципи сестринске неге*, Београд, 1997.
3. Кулић Љ, *Здравствена нега 1*. Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд, 2011.
4. Кулић Љ, *Здравствена нега у геријатрији*, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Београд, 2012.
5. Васиљевић Р, *Методика и организација здравствене неге*, VETS, Београд, 2000.
6. Тијанић М, Ђурановић Д, Рудић Р, Миловић Љ, *Здравствена нега и савремено сестринство*. Научна КМД, Београд, 2004.
7. WHO, *The Family Health nurse*, EUR/00/5019309/1300074-27, January 2000.

Контакт: Проф. др мед. Љиљана Кулић, Висока медицинска школа струковних студија „Милутин Миланковић“, Црнотравска 27, Београд